

SERİ
SERIE **B**

CİLT
TOME **XXV**

SAYI
FASCICULE **I**

1975

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTÉ DES SCIENCES FORESTIÈRES
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

BOĞAZIÇI PEYZAJININ KORUNMASI (*)

Y a z a n

Prof. Dr. Besalet PAMAY

İ. Ü. Orman Fakültesi

Park - Bahçe ve Peyzaj Mimarısı Kürsüsü

Sayın Başkan,

Değerli Konuşmacılar ve Dinleyiciler!

Boğaziçinde son haddine ulaşan peyzaj tahribatının önüne geçebilmek ve geriye kalan Boğaziçi peyzajını koruyabilmek için, bazı tanımlamalar üzerinde durmamız gerekecektir.

Peyzaj, bir çerçeve içine giren, bütün doğal ve kültürel objelerin (değerlerin) oluşturduğu bir kompozisyon veya bir tablo, yahut tablolar serisi olarak tanımlanabilir. O halde, Boğaziçi peyzajı denince, bu peyzajı oluşturan tabloları ve bu tablolara dahil olan objeleri anlamak gerekir. Bunları, detaya girmeden, ana hatlarıyla açıklayalım.

Boğaziçi peyzajı, birçok uzmanların ve muelliflerin belirttiği gibi,

- Boğaz kanalının iki yakasında kalan hareketli kıyı çizgileri ve koylarla birlikte, eşsiz su yüzeyleri (su gölleri) ve görünümle-ri,
- Koylarda ve bunların gerisinde yer alan kırsal yerleşmeler (köy-ler),
- Boğazın iki yakasındaki sırt ve yamaçlarda bitki örtüsünün oluş-turduğu dengeli silüetler ve ufuk çizgileri,
- Doğal ve kültürel yeşil örtü (korular, maki alanları ve çayır-liklar, bahçeler ve tarımsal kültür alanları... vb.),
- Boğazın iki kıyısında hemen su kenarında yer alınıp ve in-san ölçeğine göre dengeli bir şekilde, biçimlendirilmiş olan yalı-

* Türkiye Tabiatını Koruma Derneği - İstanbul Şubesinin tertiple-diği «Boğaziçini Koruma» açık oturumunda yapılan konuşmadır.

Resim 1

19. yüzyıl başlarında, Boğaziçi; Boğaziçi'nin hareketli kıyı çizgileri, sakin koyları, koylar gerisinde oluşmuş köyleri, henüz orman örtüsü tahrirp edilmemiş yamaçları ve dengeli yamaç silüetleri.

(Barlett'den)

Resim 2

19. yüzyıl başlarında Bebek Köyünde, kıyı ve yamaç yerleşmeleri ve bugünkü Kortel korusunun 150 yıl önceki durumu.

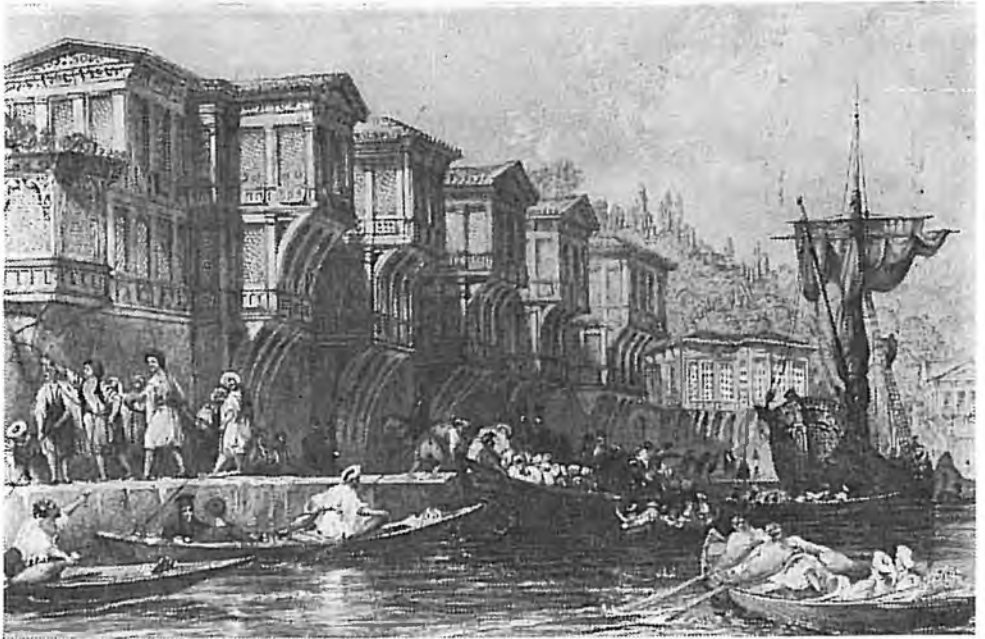
(Allom'dan)

Resim 3

19. Yüzyıl başında, Anadoluhisarında, Boğaz ve Göksu deresi kıyılarındaki ölçülü yapılar, bol yeşil yamaçlarda ağaçlar arasında münferit yerleşmeler, Boğaz silüetini etkileyen grup ağaçlar.

(Allom'dan)

Resim 4

19. Yüzyıl başlarında Boğaziçinde yalı mimarisi örnekleri. Bebek'te Sait Paşa Yalıları (Sarayı), geride solda Kortel, sağda Ayşe Sultan Koruları

lar, saray ve hisarlar, yamaçlar üzerinde yeşillikler arasına gömülmüş köşkler ve villâlar,

- Çeşmeler ve su kaynakları,
- ve Boğaz silüetini etkileyen münferit veya toplu ağaçlar... vb.

Bir zamanların gerçekten «Eşsiz Boğaziçi Peyzağı olarak tanımladığımız bu değerlerden acaba geriye neler kalmıştır?

- Kanalizasyon akıntılarının boşaldığı, çöplerin ve sintine yağ artıklarının boşaltıldığı,
- Suları alabildiğine kirlenmiş, Boğaz kanalı ve koylar,
- Beton - taş blok yapılarla, duvarlarla hareketliliğini kaybetmiş veya kaybetmekte olan kıyı çizgileri, halka kapanan ve taşıt gü-rültüleriyle esrarlı sükûnetinden eser kalmamış olan kıyılar, is-kele meydanları,
- Çok katlı yapılar yanında ve altında ezilerek, karakterini yitirmiş olan veya yitirmeğe devam eden Boğaziçi köyleri,
- Yapı kitleleri ve dizileriyle doğal silüeti değişmiş veya altüst olmuş, yeşil örtüsü (orman ve koruları) yok edilerek kelleşmiş yamaç ve sırtlar,
- Kesif yapı faaliyeti sonucu hızla parçalanmakta ve yok edilmekte olan korular, yeşil alanlar, haraplaşmış çayırliklar ve bahçeler, teker teker kesilen ve yok edilen ağaçlar,
- Yanan ve özellikle yakılarak yok edilen yalılar, bunların yerinde yükselen beton - taş bloklar,
- Her gün değerini ve önemini yitiren çeşmeler ve kaynak suları, bu suretle bütün doğal ve kültürel değerleri speküîatif, çeşitli yollarla tüketilmeye, yok edilmeğe yüz tutmuş,

pis, çirkin, gürültülü ve yaşama koşullarının hergün birer birer kaybolduğu *İSTANBUL ve BOĞAZIÇI*. Bu günkü tablo bu. Bunu ben söylemiyorum. İstanbul'in 42 semtinde Kürsümüzce yürütülmekte olan araştırma anketlerinin ön sonuçları bunlar.¹⁾

¹⁾ Anket yapılan 4208 kişi arasından 1483 kişi İstanbulu bugün gürültülü, 1067 pis ve çirkin, 800 halâ güzel, 250 kıraç, 225 i artık yaşanamaz, buna rağmen 194 halâ yaşanabilir ve 189 halâ yeşil bir kent olarak tanımlamışlardır. 4855 kişiden 1799'ü İstanbul'da önce Boğaziçini, 873 ü kıyıları, 731 koyları, 543 Halici, 343 Eski İstanbulu, 314 Adaları, 138 Sarayları ve 110 Kaynak suları korumak gerektiğini belirtmişlerdir. 4963 kişiden 1836 sı, İstanbulu spekülâörlere, 1450 zenginlere ve 1405 kişi de taşralılara karşı korumalıdır, demişlerdir.

Resim 5

Bugünkü Boğaziçi : (Solda) Bebek koyu. Kortal korusu bütünlüğünü koruyor, fakat Ayşe Sultan korusu, parçalanmış, bu korunun ağaçları yok edilmiş, yamaçlar çıplaklaşmış, yerlerinde taş - beton yapı blokları yükseliyor, geride, Boğaz silüetini olumsuz yönde etkileyen yüksek katlı yapı dizileri dikkati çekiyor. (Sağda) Ayşe Sultan Korusunun parçalanmış durumu, yükselen yapı blokları, kamuya kapanan Boğaz kıyıları.

Foto: Pamay, 1973

Resim 6

Bugünkü Boğaziçi : Rumelihisarı üstünde Nafıbaba tepesinden Kuzey Doğu'ya bakış. Yeşil Orman Örtüsü ve koruları yok edilmiş, yamaçları kelleşmiş. Sırtın hemen gerisinde (NW'da) Hisarüstü gecekondü mahallesi alabildiğine yayılmış durumdadır.

Foto : Pamay, 1973

Boğaziçi peyzajını korumak ne demektir? Kanıma göre; Boğaziçinde geriye kalan,

- Doğal ve kültürel değerleri muhafaza altına almak,
- Boğaziçi'ne doğal ve kültürel peyzaj potansiyeline uygun bir biçim vermek,
- Boğaziçi ve çevresini gerçekçi bir peyzaj planlamasının konusu olarak ele almak ve işlemek, bu suretle
- Türk Ulusuna ve Türk onuruna yaraşır, bir Boğaziçi peyzajını oluşturmak, demektir.

Bunun için,

1/ Hareketli kıyı çizgilerini korumak ve onarmak, bu amaçla, Boğaz kıyılarını açmak ve kıyı kesiminde inşaata kesinlikle engel olmak, eski tarihi Eserler, yalılar ve dengeli mimari yapılar hariç, diğer yapıları titizlikle inceleyerek ve seçerek dönem dönem bunları kamulaştırmak, gerekli işleme tâbi tutmak,

2/ Sırt ve yamaçlaria, kıyıları gerisinde, ancak insan ölçeğinde ve yeşil içine gömülü inşaata izin vermek,

3/ Su kanalının ve su kaynaklarının özelliklerini korumak ve geliştirmek; suların kirlenmesini önlemek,

4/ Yalı, Saray, Köşk, Hisar gibi tarihi eserleri korumak; onarmak, kendilerine fonksiyonlar vererek, bakım ve işletilmeleriyle birlikte idamelerini sağlamak,

5/ Boğaziçi peyzajının ve çevresinin haraplaştırılmasında büyük rolü olan sağlıksız kent oluşumunu durdurmak ve en azından bu olgunun hızını kesmek için dondurmak; gecekonduların bölgeleri ayırarak ve gerekli tedbirleri alarak, gecekonduların faaliyetini önce yavaşlatmak, sonra kesinlikle önleme çarelerine başvurmak,

6/ Boğaz köylerinin kırsal karakterini korumak ve geliştirmek; burada köy karakterini bozacak çok katlı yapılardan kaçınmak; bunlara yapı izni vermemek, köylerin kırsal rekreasyon özelliklerini devam ettirebilmelerini sağlamak amacıyla, kiraz, çilek, incir gibi meyveler ile bostanları veya sebze yetiştirilen bahçeleri ihya etmek, ölçülü tarımsal uğraşılara gereken önemi vermek,

7/ Boğaziçinin, otundan ağacına, çiçeğinden çalışma, çayırından ormanına, bahçesinden korularına kadar, yeşil olarak nesi varsa, mutlak olarak korumak,

— Koruların parçalanmasını, ağaçların katliamını, toprağın çıplaklaştırılmasını önleyici hukuki ve idari, müessir tedbirler getirmek,

— Yeşil adına, bitki örtüsü adına, iyi - kötü, ne varsa, bunların biçimlendirilmesine, geliştirilmesine, sayılarının ve sahalarının artırılmasına çaba göstermek,

— Fiziki kent planlaması içinde, açık - serbest yeşil alan standartlarını, batı ülkeleri ölçeğinde oimasa bile, hayati önemi olduğunda kuş-kumuz olmayan *20 m²/kişi başına minimal yeşil alan ihtiyacı* düzeyinde ele almak; kentsel peyzaj planlamalarını, artık, bu minimal değere göre yapmak ve uygulamak...

Türkiye'nin ve İstanbul'un gözbebeği, doğal ve kültürel peyzaj tabloları hazinesi olan Boğaziçi'nin korunması ve geliştirilebilmesi, temel bazı sorunların da çözümüne bağlı görünmektedir.

Gerçekten yukarıda sayılan tedbirleri kimler, hangi kuruluşlar, nasıl ve ne şekilde alacak ve yürütebileceklerdir? Gayrimenkul Eski eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEAYK) kararıyla Kültür Bakanlığı tarafından «Tarihi ve tabii SİT» olarak ilân edilmiş olan Boğaziçi'nin, kamımca bugün, bu karara rağmen, bir sahibi yoktur. Bu nedenle, Boğaziçi'nin kurtarılması, korunması ve geliştirilmesi bakımından, şu temel önerilerin çok önemli olduğu kanısındayım.

1. Yurdumuzda, Boğaziçi gibi, kurtarılması, korunması ve değerlendirilmesi gereken daha birçok özel yöreler (Sitler) vardır. Bu yörelerin tesbiti, seçimi, doğal ve kültürel potansiyellerine uygun biçimde geliştirme plan ve projelerine kavuşturulması ile plan uygulamalarının kontrol edilmesi gibi çalışmalarla yükümlü ve sorumlu bir ÖZEL YÖRELER İDARESİ'ne kesinlikle ihtiyaç vardır.

2. Özel Yöreler İdaresi, başlangıçta Kültür Bakanlığına veya Başbakanlığına yahutta Orman Bakanlığına bağlı bir Daire Başkanlığı seviyesinde düşünülebilir. Yahutta bir müsteşarlık veya bir konuşmacının belirttiği gibi, Çevre Koruma Bakanlığı düzeyinde de ele alınabilir.

3. Bu amaçla, bir Özel Yöreler İdaresi Yasasının sür'atle çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Böyle bir kuruluşla ilgili Yasa taslağı, Cumhuriyetin

50. yılı dolayısıyla yapılan «İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu» sonuçlarını toplayan kitapta yayınlanmıştır.

4. Bu yasada, Özel Yörelere İdaresi kuruluşu ile birlikte, Boğaziçi'nin de aynı kanunla Özel Yöre olarak ilanı, öngörülmüştür (gerçi geçen yıl alınan tarihî ve tabii sit kararı halen yürürlüktedir, ama, yasalaşmış bir karar, daha müessirdir).

5. Özel Yörelere İdaresi, ilk iş olarak, Boğaziçi Yöresinin tüm potansiyeline uygun bir Boğaziçi projesinin hazırlıklarına girişmelidir.

6. Bu projelerde, Boğaziçi'nin tüm doğal ve kültürel (tarihi, mimari, sanat...) potansiyeli ile onun bir davet mekânı (vocation), turistik ve rekreatif özellikleri ve bir yerleşme alanı olma nitelikleri hesaba katılmalıdır.

7. Demekki, Boğaziçi'nin özel bir koruma, değerlendirme ve geliştirme planlarına kavuşturulması; bunlar için de etüd, envanter ve analizlerle makro - planlama hedeflerinin saptanması, önem kazanmaktadır.

8. Fakat Boğaziçi Özel Yöre projesi ve planları hazırlanana kadar da, GEAYK'nın aldığı prensip kararlarına uygun, geçici planlama ve plan uygulamalarına yer verilmesi gerekli görünmektedir.

9. Ancak, Boğaziçi'nin peyzajını etkileyen doğal ve kültürel yeşil örtünün, Boğaz yamaçları topraklarının mutlak olarak korunmasında ve kurtarılmasında geç kalınmaması, devlete ve kamuya ait boş arazi ve arsaların kapışılarak, işgal edilmemesi için, bütün bu sahaların, ilk fırsatta ağaçlandırılması, kanımca, hayati önem taşımaktadır.

10. Nihayet ülkeyi sevenler, Boğaziçi'nin Korunmasında, çıkarıcılara karşı kenetlenmeli ve harekete geçmelidir.